

UDC:159.964

DOI: 10.34671/SCH.BSR.2019.0304.0010

КОРЕНИ И ДИНАМИКА НА КРЕАТИВНИЯ ИМПУЛС В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИЯ ПОДХОД НА ОТО РАНК

© 2019

Герова Магдалена Милкова, докторант*Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**(4000, България, Пловдив, ул. „Фр. Ж. Кюри“, №7, e-mail: promianatavteb@yahoo.com)*

Анотация. Докладът е част от теоретично изследване върху креативността и психичното благополучие в зряла възраст, като акцент в разработката са основни тематични линии в наследството на австрийския психотерапевт Ото Ранк. В анализа е отредено специално място на конструктите *воля* и *креативност*, които застават в основата на Ранкианското разбиране за индивидуалното развитие и постигането на зрялост и психично благополучие. Отличени са характеристиките и определението за воля, както и неговата дистанция от фройдистки интерпретации на сродни понятия. Креативната дилема в подхода на Ото Ранк е разглеждана в контекста на философско-естетическото наследство на Фридрих Шилер, а съвременния му прочит – в този на хуманистичната парадигма. Интерпретирано е и преплитането на Шилеровата трактовка за психологическата хармония и красотата във философските основания и развитието на терапевтичния метод на Ранк. Линиите на приближаване в психотерапевтичните подходи на Ото Ранк и иранския невролог и психиатър д-р Носрат Песешкиан се налагат при паралелното проследяване на 5-степенния модел в позитивната психотерапия като пример за съвременна екстраполация на идеите на Ранк в психотерапевтичната теория и практика.

Ключови думи: Ото Ранк, креативност, воля, креативен импулс, воля за творчество, психотерапия, позитивна психотерапия, позитум, Носрат Песешкиан.

ROOTS AND DYNAMICS OF THE CREATIVE IMPULSE IN PSYCHOTHERAPEUTIC APPROACH OF OTTO RANK

© 2019

Gereva Magdalena Milkova, Ph.D. student*Paisii Hilendarski University of Plovdiv**(4000, Bulgaria, Plovdiv, 7 Fr. J. Curie Str., E-mail: promianatavteb@yahoo.com)*

Abstract. The article is part of a theoretical study on creativity and psychological well-being in adulthood, with a focus on the development of key topics found in the legacy of the Austrian psychotherapist Otto Rank. In the analysis, a special place is given to the constructs of will and creativity that underpin the Rankian understanding of individual development and personal growth. The characteristics and definition of will are outlined and defined far from the context of their usual connotation in the Freudian paradigm. The creative dilemma in Otto Rank's approach is outlined in comparison with the findings of Friedrich Schiller together with the contemporary reading in that of the Humanistic approach. The intertwining of Schiller's interpretation of psychological harmony and beauty within the philosophical grounds and the development of Rank's therapeutic method has also been interpreted. The psychotherapeutic approaches of Otto Rank and Iranian neurologist and psychiatrist Dr. Nosrat Peseshkian are paralleled in the review of the 5-step model in positive psychotherapy as an example of contemporary extrapolation of Rank's ideas in the recent theory and practice.

Keywords: Otto Rank, creativity, will, creative impulse, creative will, psychotherapy, positive psychotherapy, positum, Nosrat Peseshkian.

КОРНИ И ДИНАМИКА ТВОРЧЕСКОГО ИМПУЛСА В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКОМ ПОДХОДЕ ОТО РАНКА

© 2019

Герова Магдалена Милкова, докторант*Пловдивский университет „Паисий Хилендарский“**(4000, Болгария, Пловдив, ул. „Фр. Ж. Кюри“, №7, e-mail: promianatavteb@yahoo.com)*

Анотация. Эта статья является частью теоретического исследования творчества и психического благополучия в зрелом возрасте, с акцентом на развитие ключевых тематических линий в наследии австрийского психотерапевта Ото Ранка. При анализе особое место отводится конструктам воли и творчества, которые лежат в основе Ранкианского понимания индивидуального развития и достижения зрелости. В тексте анализированны характеристики и дефиниция воли, а также их отдаленность от фрейдовских интерпретаций. Творческая дилемма в подходе Ото Ранка рассматривается в контексте философского и эстетического наследия Фридриха Шиллера и ее современного прочтения в гуманистической парадигме. Переплетение эстетического понимания Шиллером психологической гармонии и красоты вместе с философскими основаниями и развитием терапевтического метода Ранка также были интерпретированы. Линии подхода в психотерапевтических методах Ото Ранка и иранского невролога и психиатра доктора Носрата Песешкиана необходимы при параллельном отслеживании 5-ступенчатой модели в позитивной психотерапии, которые рассматриваются как пример для экстраполяции Ранкианских идей в современной психотерапевтической теории и практике.

Ключевые слова: Ото Ранк, креативность, воля, творческий импульс, творческая воля, психотерапия, позитивная психотерапия, позитум, Носрат Песешкиан

ВЪВЕДЕНИЕ

Редица изследователи представят свои тези, анализи и изследвания върху психологически закономерности в полето на креативността и индивидуалното развитие. Динамиката на творческата дейност се съотнася и с измерения на евидемичното благополучие и процъфтяването, но в зората на модерната психология, тези въпроси са обект на противостоящи си научни теории. В началото на миналия век се откроява особено силно името на Ото Ранк – един от психотерапевтите с неподражаем стил, който работи и твори първоначално като част от

Виенското психоаналитично общество. Вижданията му се отличават с радикално различен и новаторски подход относно развитието на личността, което категорично го дистанцира от вътрешния кръг на Зигмунд Фройд и психоаналитичната парадигма, и то след 20-годишно плодотворно сътрудничество [5].

Схващанията на Ранк за природата на *креативността* са вдъхновени от неизтощимия му интерес към философията, естетиката и литературата, които той развива от най-ранна възраст. В своя фундаментален труд „Истина и реалност“ [4] той представя дълбинното си

разбиране за произхода на креативния импулс – идея, развита първоначално в „Травмата на раждането“ (книгата е публикувана на немски език през 1924 г.). Като психоаналитик, но едновременно с това и талантлив писател, Ранк вижда творческата дилема във всички сфери на живота – във взаимоотношенията между хората, вкл. тези между терапевт и пациент; като движеща сила в развитието на индивида и неговото съзряване и себепознание, в процеса на придаване на смисъл на явленията от реалността, и не на последно място – в изкуството като висше проявление на импулса за живот [3].

Когато след Първата световна война, психологическата наука поема към двата полюса – психоанализата и бихевиоризма, Ото Ранк е равно отдалечен и от двете направления. В теорията си, той издига като централно понятието *воля*, чиято най-пълна дефиниция намираме в един от последните му трудове: *„Автономна вътрешна организираща сила в структурата на индивида, която не представлява никакъв определен биологичен импулс или социален нагон, а фактор, конституиращ творческата изjava на интегрираната личност, и като такава, разграничаваща един индивид от друг. Тази индивидуална воля, обединяваща и балансираща импулсите и тяхното потискане, има решаващо значение за човешкото поведение. Нейната двойка функция като активизираща и същевременно възпираща сила, свидетелства за парадокса, съгласно който волята може да се прояви творчески или разрушително в зависимост от индивидуалната нагласа към самия себе си и живота като цяло.“* [2, стр.50].

КРЕАТИВНОСТ И ВОЛЯ – БАЛАНСИРАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛИ

Австрийският психотерапевт Ото Ранк откроява понятията креативност и воля, придавайки им широтата на философски категории, както и артистично проникновение и научна обоснованост, надхвърляща ограниченията на времето си. С присъщия си енциклопедичен подход, той ги поставя в диалектична зависимост като потенциали, принадлежащи на две „гранични“ изследователски области – тази на индивидуално-психологическото развитие на личността, което се обосновава чрез „динамично-волевата психология“, и на колективните творения – каквито срещаме в примитивното изкуство и по-специално в митовете и поетичните разклонения – в приказките, сагата или епопеята [3]. Според него, изключително важно е да се изследва отношението между две еднакво значими тенденции в проявлението на креативността: индивидуалното и колективното, личностното и социалното, в тяхното взаимодействие и респективно – в техния конфликт.

Ото Ранк имплантира в понятието *воля* същност, динамизираща творческата сила в профила на личността; явление, което е синоним на самия живот като индивидуално преживяване и креативен опит. Той слага знак за равенство между волята и здравата личност, чийто творчески потенциал се освобождава още от първия миг на раждането [4]. Според него, волята не може да се интерпретира в полето на фройдисткото разбиране за *инстинкта* като движеща човешкото поведение сила, нито да се тълкува в контекста на инфантилното *желание* или *воля за власт*. Тя е дълбинен, психичен феномен, разположен извън рамките на механистичното биологично разбиране за психологията като наука съгласно психоаналитичната парадигма. Ото Ранк всъщност постулира своеобразна онтология на волята, разглеждайки я като иманентна същност на човека, а не просто отключващ механизъм за агресивно или състезаващо се поведение.

Корените на това негово съзвучие се откриват във философската мъдрост, която повлиява психоаналитичното направление и в частност живота и работата на Ранк. Клод Барбре [1] изследва отраженията на теми от естетиката на Ницше и Шилер изтъквайки редица сходства и приемственост във възгледите на Ото Ранк. Подобно на Ницше, Ранк вижда в понятието *воля* стре-

меж към различност, уникалност и откривателство, основани на индивидуалния опит. И за Ницше, и за Ранк, творческата воля предполага себerealизация на индивида в най-пълния й възможен потенциал. Като директен резултат от определени преживявания и богатството на живота, индивидуалността развива своя иманентна културна същност. Дълбоко повлиян от литературните и театрални образци на своето време [5], Ото Ранк започва първоначално да работи върху своята теория за творческото усъвършенстване на артиста, интегрирайки тези от естетиката на Шилер. Този подход в разбиранията на Ранк се развива през идеята за отключване на вътрешния потенциал [1] на *самоактуализиращата* се личност, която се стреми към творческо разгръщане и промяна – теория, доразвита в последствие от Карл Роджърс и Абрахам Маслоу. Тезата, че „креативността може да се проявява еднакво и в артистичната продукция, и в жизнения опит“ [3], Ото Ранк обосновава детайлно в основните си трудове.

В главата „Раждането на индивидуалността“ [4], Ранк развива теза в разрез с модела на Фройд, от който той категорично се дистанцира през годините след Първата световна война. В своето основополагащо произведение, Ото Ранк декодира динамиката на „психологическото“ раждане. Личността се превръща в творец на индивидуалността – вместо да е в примката на двете фатални сили – Ид и Супер-его, естествената природа на Его-то може да се прояви и развие творчески. Според него, фройдистката трактовка унищожава индивидуалността, свеждайки я до безсъзнателна реалност – обект на външни или неовладяеми вътрешни стимули. В отличие от Фройд, Ото Ранк развива новаторската за времето си идея за Его-то като за пропорционална по интензитета на най-дълбоката и автономна сила – Волята. Тя е неговата най-висшата същност, а осъзнатия живот на Его-то – полето на психологията. Според Ранк претворяването на творческата воля и осъзнатото чувство за дълг могат да бъдат изповядани в пълнота от една зряла и напълно свободна, но същевременно отговорна и високо осъзната личност. По този начин той засяга важния въпрос относно предмета на науката психология, която по естествен път се превръща в наука за съзнанието с неговите различни аспекти, нива и фази на развитие [2].

Произведенията на Ото Ранк са резултат от неговата аналитична практика, многостранните му занимания в областта на философията, етиката, педагогиката, както и специфичните религиозни и културни изследвания, които провежда [5]. Преди всичко, обаче, неговата „волева психология“ е следствие от личните му преживявания и самонаблюдение по време на аналитичния процес, от неговия опит с клинични случаи и пациенти, принадлежащи към различни социални и културни класи [4]. Техниката, която прилага Ранк еволюира постъпателно, и по негови свидетелства, постоянно може да се надгражда чрез „принципа на индивидуализацията и постигането на обогатяващо и самонасочващо развитие-то знание“. Неговата психологична теория е пример за креативност, пулсираща в самия терапевтичен процес. Вътрешно детерминираната реализация на волята – едновременно позитивна и негативна, в хода на терапията, е механизъм за осъзнаване на импулсите – когато са насочени навън към света на сетивата и реалността или навътре – в търсене на истината и разбирането за актуалното моментно състояние на съзнанието.

ВЛИЯНИЕ НА ЕСТЕТИКАТА НА ШИЛЕР

Забележителният научен, литературен и философски принос на Фридрих Шилер оказва изключително силно въздействие върху формирането на концепцията за развитието на личността в трудовете на Ото Ранк. Гьоте, Фихте и Кант всъщност вдъхновяват естетическата теория на Шилер и формулираната от него теза за равновесието в живота. Като лекар, теолог и философ, Шилер обосновава взаимозависимостта на физиологичното и психологическо състояние на човека, състоянието на

съответствие във функционирането на тялото и душата. Ото Ранк възприема теорията му за психологическата *хармония* [5] и често в книгите си се позовава на Шилеровите произведения, изтъквайки ролята на изкуството и естетиката в жизнения път, като същевременно преосмисля Кантовата епистемология и съществуващите теории за творческата дейност и ролята на въображението [1].

Динамичният дуализъм е фундаментален принцип на живота, манифестиращ се според Ранк при всички видове контрасти: мъжествено и женствено, наследство и околна среда, индивидуално и колективно, импулс и задържане, позитивно и негативно, теза и антитеза. В този контекст се разполага и Шилеровата нагласа към изкуството като център на човешкия опит, както и за живота като своеобразно творение на самия човек в хода на неговото разгръщане [1]. Нещо повече, той развива идеята за т.нар. *“play impulse”* при хората на изкуството и креативните личности, подвластни на „играта“ и индивидуалния подход към реалността - от образите, които сами конструират и освобождавайки се по този начин от догмата за това що е реално. Импулсът за игра, според Ранк, е в природата на Аз-а „отвъд психологията“. Шилер, от своя страна, говори за създаденото от човека-творец с естетически категории – за него това е раждането на самия живот в неговите неизброими форми, и всъщност - красотата [1].

Следвайки тази диалектика, Ото Ранк развива теорията си за креативността и волята в контекста на отношенията на даден индивид с неговата социалната група и обществото като реципрочни. Именно обединяващата сила на волята е тази, която отговаря на вечната дилема за съвместното съществуване на различията както в самия индивид, така и в общуването му с околните и света [3]. За Шилер, волята е тази есенциална вътрешна матрица, създаваща разнообразието и промяната в обкръжаваща ни действителност. Той изповядва виждането, че именно осъзнаването на духовното богатство на личността и дълбочината на нейния творчески потенциал може да доведе до пълноценната ѝ реализация в обществото [12]. Понятието за „творческа воля“ (*creative will*) на Ото Ранк и разбирането му за връзката между волята и творческото разгръщане на личността, се вдъхновява от философията на Шилер („Красотата е свободата в изразяването“ [1]) като той застава на позицията, че свободата не е единствената причина или условие за творчеството, нито е разбиращ се от само себе си феномен, нито индивидът може да бъде определен като пасивен реципиент на външни вдъхновения.

Именно върху тази основа Ото Ранк построява възгледите си за процеса на индивидуализация като за една сложна, вътрешно и външно детерминирана динамика на индивидуалната воля. Тя е усилие за извоюване на автономност, отчитащо едновременно и рационалното и ирационалното в структурата на личността - усилие, необходимо за създаването на вътрешна съгласуваност между съперниещи си тенденции, които могат да стимулират творческа интеграция и цялостност. Според Ото Ранк, творческата дилема е предизвикателство в процеса на овладяването на базисния вътрешен импулс за вдвояване на хармония чрез рационалното и осъзнато упражняване на волята. Тази сложна вътрешна система се контролира с помощта на двете противоположни сили – импулс и задържане – сили, които се движат едновременно и си взаимодействат непрекъснато. Задържането е необходимо, за да предпазва индивида от въздействието на деструктивни подсъзнателни тенденции. Това е всъщност пътя на волята и овладяването на нейната сила; той е в осъзнаването на парадоксите на живота, както и на стремежа тази воля да се освободи от принуждаващата, компулсивна енергия и да се превърне в свободна [4]. Един подход, който по-късно ще определи асертивно отстояване на собствените достойнства и отличителни характеристики като част от процеса на

самоактуализация.

Философското и поетично творчество на Шилер има решаващо значение не само за формирането на възгледите на Ото Ранк относно ролята на креативността и волята като детерминанти на индивидуалното развитие - тези въздействия определят и същността на неговия терапевтичен подход, който е центриран около тези понятия. Според Менакер [5] именно в креативното преживяване е способността да се изразим, като същевременно подхраним същността си и предадем на околните своята творческа енергия, създавайки радост. Според Ото Ранк в това е същността на творчеството - такава е и възможността, която се отваря пред участника във всяка терапевтична ситуация, независимо от заеманата позиция – тази на терапевта или на пациента [4].

НЯКОЙ ПРИНОСИ КЪМ ХУМАНИСТИЧНАТА ПЕРСПЕКТИВА

Ото Ранк разглежда динамиката на противоположностите като фундаментален принцип на живота, който се манифестира в отношенията, природата, обществото, в позитивното и негативното [3], и това е една от основните линии в интерпретацията на психологическите механизми, доразвита от редица психолози след него. Един от тези съвременни представители на хуманистичната парадигма в психологията и психотерапията е д-р Носрат Песешкиан, който дефинира основните стъпки в метода си въз основа на натрупан клиничен опит с пациенти и общности, принадлежащи към различни култури. Отправна точка в терапевтичния процес според него е едновременното осъзнаване на единството и контраста в проявлението на актуалната проблематика – индивидуална и/или семейна, разгръщаща се на различни етапи от жизнения път. Централно понятие в неговите транскултурални изследвания е латинския термин *POSITUM*, който според някои източници има своята ранна употреба през XVII век в трудовете на английския политик и философ Франсис Бейкън и буквално означава – дадено, представено, позиционирана същност, основа за разсъждение или аргумент [7]. Съгласно тълкуването на български език в контекста на метода на Песешкиан, конотацията на „позитивно“ е близка до „*показаното, действителното, видимото*“, което е и отправната точка в терапията. Интерпретацията на една терапевтична ситуация тук се базира на разбирането за наличие на страдание, което се конфронтира с една или повече страни на болестта, важни за създаването на разширен мисловен модел - функцията на болестта, нейния смисъл и позитивни аспекти [6]. Техниката на позитивно претълкуване може да се използва при всички болестни картини и да отличи връзката между здравето и болестта, като не позволява фиксиране върху проблем, а по-скоро работи за разтваряне на ветрило от възможности за дълбинно осъзнаване.

Безспорният принос на краткосрочната терапия на Песешкиан събира в себе си транскултуралния прочит на симптомите и използването на образни картини и притчи от световното литературно наследство за постигане на по-ефективен контакт и взаимно разбиране в процеса на разширяване на перспективата [11]. Петте стъпала в рамковия модел на позитивната психотерапия и вплитането на различни теоретични и практически направления, изграждат комплексната характеристика на метода като инструмент за преструктуриране на личността, самопомощ и всъщност терапия чрез активиране на креативността на пациента. Методът е забележителен и с балансовия модел, работата върху който стимулира т. нар. процес на *инвентаризация* в четири основни сфери на преработка на конфликта – тяло/сетива, контакт, дейност, бъдеще/фантазия, където можем да открием продължение на цитирания вече Шилеров подход към човека като към система стремяща се изначално към психологическо равновесие.

Методът на Песешкиан е брилянтен пример за приложението на психотерапевтичния подход на Ото Ранк

в съвременни условия. В анализите на случаи, които той описва се откриват ролята на креативността като инструмент в работата с индивидуалната конфликтогенеза, както и подкрепата за отключване и изява на творческата воля на пациента в процеса на самовъзстановяването. Според признанията на редица изследователи и съвременници на автора [6], Песешкиан повлиява значимо транскултуралната традиция по отношение особеностите във взаимодействието лекар-пациент. Изследванията му в областта на фамилната психотерапия [10], разкриват многообразието от контексти, в които семейството преоткрива себе си като по този начин става част от лечебния процес, особено ако се работи с пренебрегвани, едностранно развити или потискани способности, откривайки нови пътища за справяне с проблематични за индивида жизнени ситуации. Съвременният прочит на метода на Ото Ранк предполага разгръщането в бъдеще на поредица от нови мултидисциплинарни изследвания в областта на психологията и психотерапията.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ ДУМИ

Теоретичното изследване в рамките на дисертацията ще бъде разгърнато чрез всеобхватен анализ на връзките между теорията на Ото Ранк и позитивната психология. Ще бъдат разгледани в синтез Ранкианския подход и динамиката на креативния импулс, структурата на личността и нейната творческа мотивация през периода на зрелостта и как те се манифестират в осезаем вид и пълнота през призмата на психичното благополучие и процъфтяването [9]. Корените и динамиката във функционирането на креативната личност е феномен, който се развива на индивидуално и колективно ниво и този процес, брилянтно анализиран в трудовете на Ото Ранк [3], предполага проследяването на взаимодействия и активност в няколко области - типа личност и нейния жизнен контекст, ценностите, мотивацията и създаването на смисли, както и достигането до определено ниво на себе-ефикасност и позитивно себевъзприемане. Понататъшните изследвания ще хвърлят светлина върху връзката между пътищата за постигане на психично благополучие в зряла възраст и креативността като личностова доминанта с фундаментално значение в този процес.

СПИСЪК НА ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Barbre, C. *The Creative Dilemma: The Influence of Schiller's Aesthetics on the Life and Work of Otto Rank* // *Journal of Religion and Health*, Vol. 40, No. 1, Spring, 2001
2. Rank, O. *Beyond psychology*. New York: Dover Publications, 1958
3. Rank, O. *Art and artist*. New York: Norton, 1989, (Original work published 1932).
4. Rank, O. *Truth and reality: The central statement of Rank's ideas*. New York, W.W. Norton, 1978
5. Lieberman, E. James, *Acts of Will: The life and work of Otto Rank*. New York, Free Press, 1985
6. Песешкиан, Н. *Психосоматика и позитивна психотерапия*. Варна, Славена. 2003
7. Lexico Dictionary, Powered by Oxford, <https://www.lexico.com/en/definition/positum>
8. Тагарева, К. *Психичното благополучие и синдромът бърнаут. Емпирично изследване.*, сб. „Смисъл и психично благополучие в развитието“, авторски колектив, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, 2016
9. *Естетика на немския романтизъм*, Сб. под ред. на проф. Исак Паси. София, Наука и изкуство, 1984
10. Песешкиан, Н. *33 плюс една форми на партньорство*. Варна, Славена. 2004
11. Песешкиан, Н. *Търговецът и папалът. Ориенталски приказки в помощ на психотерапията*. Варна, Славена. 1994
12. Шилер, Фр. *Естетика*. София, Наука и изкуство, 1981